

Y. Hlywa. *Ukrainian spirituality toward building your own authenticity.*

The article highlights the current problems of the spiritual development of the Ukrainian people, which would be on Biblical commandments, national family education of the young generation.

Key words: *spirituality, education, nationalism, patriotism, health.*

УДК 159.9.

І. М. Лисенко

ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА В ЮРИДИЧНІЙ СФЕРІ

У статті здійснено вивчення специфіки консультативної діяльності психолога в юридичній сфері. Визначено зміст психологічної допомоги фахівцям юридичної галузі.

Ключові слова: *консультативна діяльність, юридична сфера, психологічна допомога.*

Трансформації, які відбуваються у всіх сферах життєдіяльності сучасного суспільства, вимагають від особистості швидкого реагування на обставини зовнішнього світу та вміння діяти в умовах, що швидко змінюються. Оскільки перед нею постають різноманітні ситуації, які потребують вирішення, звичним стає звернення до кваліфікованих спеціалістів, діяльність яких спрямована на утвердження й захист прав і свобод людини та ефективний контроль за їхнім додержанням. Захист прав людини в кожному конкретному випадку пов'язаний з громадськими розслідуваннями фактів, порушенням прав особистості, прийняттям до розгляду її різноманітних скарг, що сприяють відновленню справедливості.

Як відомо, юристом є спеціаліст, який займається наданням юридичної допомоги фізичним особам (громадянам, особам без громадянства) та юридичним особам (організаціям), представленням їхніх інтересів і прав у суді. Юридична діяльність – це насамперед, кваліфікована юридична підтримка, що надається на професійній основі особами, які отримали статус юриста (судді, слідчі, прокурори, нотаріуси, юрисконсульти, адвокати). Поряд з цим у юридичній літературі діяльність юристів розглядається як правова форма соціальної діяльності, інструмент суспільного управління, зміст правових відносин або правопорядку, системоутворюючий фактор правової системи, спосіб втілення правових приписів у соціальні сфери життя, що здійснюється фахівцями цієї галузі з метою отримання правового результату, задоволення законних потреб та інтересів соціальних суб'єктів відповідно до вимог права.

У своїй діяльності юрист стикається з необхідністю оцінювати вчинки людей з позицій та норм закону. При цьому йому доводиться часто

спостерігати за болючими емоційними переживаннями людей у кризових ситуаціях і вирішувати їхню долю на основі правосуддя, що вимагає високого рівня професіоналізму та особистої відповідальності. Зазначимо, що сфера правової допомоги зумовлює у юристів прояви як позитивних якостей (моральність, витримка, дисциплінованість, вміння спілкуватися), так і негативних (байдужість до переживань людей, їхніх проблем, інтересів, надмірна підозрілість, недовіра, грубість).

Спираючись на вище зазначене, **метою** нашої статті є вивчення специфіки консультативної діяльності психолога в юридичній сфері. Нашим **завданням** є визначення змісту консультативної допомоги правозахисникам.

Як стверджує фахівець в юридичній діяльності В. Аврамцев, юридична допомога не виключає психологічних аспектів вирішення проблем, які зазвичай полягають у врахуванні інтересів сторін, які звертаються за підтримкою. Це і представництво у цивільних, господарських справах; трудові, житлові, земельні, спадкові, сімейні правовідносини (розірвання шлюбу, поділ майна подружжя, стягнення аліментів, складання шлюбних контрактів); проблемні кредити, депозити та страхові виплати [1].

Отже, як бачимо, юристи стикаються з необхідністю опанування певними психологічними прийомами, які сприятимуть розумінню ними індивідуально-психологічних особливостей людини. Адже у складних життєвих ситуаціях особистість перебуває в стані надмірного емоційного напруження, що заважає їй адекватно реагувати на поточні події. Саме тому психологічні знання, уміння, навички здійснюють ефективний вплив на розв'язання правових ситуацій.

У діяльності юриста важливим є також емпатійне розуміння інших людей, особливостей їхнього внутрішнього світу (думок, почуттів, переживань), що може виявлятися у його вмінні розкривати їх приховані наміри, щирість або нещирість у взаєминах. Під час надання юридичної допомоги необхідно уникати психологічних бар'єрів у спілкуванні зі співрозмовниками та навчитися встановлювати доброзичливі, засновані на довірі взаємини з ними. Так, початок розмови юриста з правопорушником, свідком, потерпілими або іншими учасниками справи, як правило, пов'язаний з певною психологічною незручністю, яка виникає з різних об'єктивних та суб'єктивних причин. Тому юрист повинен володіти вмінням розпізнавати і відчувати психологічні особливості людини, що допоможе йому поступово підготувати співбесідника до запланованої розмови через відповідні запитання й надасть можливість отримати вичерпну відповідь. Встановлення психологічного контакту забезпечує безпосередній пошук істини, оперативність професійних дій, що пов'язані з обґрунтуванням різних аспектів правового явища.

В. Аврамцев вважає, що ситуації професійної діяльності юристів мають, як правило, вимушений характер спілкування для їх учасників (вбивць,

рецидивістів, крадіїв), оскільки здебільшого пов'язані з юридичними проблемами у сфері кримінального та цивільного законодавства. В процесі вирішення означених проблемних ситуацій виникають не просто потенційно конфліктні взаємини, а й достатньо жорсткі форми агресивної взаємодії, зокрема у випадках відвертої неприязні з боку юристів стосовно клієнта. У зв'язку з цим у юридичній діяльності, як зауважує вчений, спостерігається підвищена стресогенність, що сприяє розвитку психічної напруженості, емоційної нестійкості, появі невротичних реакцій та психосоматичних розладів [1].

Таким чином специфіка діяльності в юридичній сфері потребує звернення до психолога-консультанта з метою надання кваліфікованої психологічної допомоги у вирішенні існуючих вище зазначених проблем. Метою психологічного консультування правозахисників є пошук сприятливих умов для розв'язання ними правових конфліктних ситуацій, кризових моментів особистісного розвитку, покращення якості життя, допомога у розумінні себе, усвідомлення своїх справжніх прагнень, розвиток навичок саморегуляції, оптимізація сфери сімейних і професійних стосунків, що в подальшому сприяє актуалізації їх особистісних ресурсів та потенцій. Поряд з цим продуктивність консультативної бесіди залежить від особистісних якостей і вмінь консультанта, який надає психологічну допомогу. Це, насамперед здатність до емпатії, доброзичливість у ставленні до людей, відповідальність, наявність досвіду роботи з різними категоріями клієнтів, прагнення до самовдосконалення (навчання, засвоєння нових прийомів і технік), розвитку творчих здібностей. Психологічна допомога передбачає індивідуальні та групові консультації.

Індивідуальне психологічне консультування здійснюється у складних (напружених) для юриста життєвих ситуаціях, що пов'язана з покращенням його суб'єктивного самопочуття і збереженням психічного здоров'я; пошуками ефективних способів міжособистісної взаємодії з клієнтами з метою налагодження більш конструктивного спілкування з ними; розвитком самопізнання, активізацією творчого потенціалу, власних особистісних якостей та умінь; підвищенням рівня психологічної компетенції; розвитком вмінь керувати власними емоціями; формуванням позитивного уявлення про себе, власного самоприйняття та впевненості у собі; проблемами особистісного зростання; відреагуванням внутрішньоособистісних конфліктів, психологічних травм.

Зазначимо, що зміст психологічної допомоги в юриспруденції має ґрунтуватися на спеціальних знаннях у галузі юридичної теорії і практики. Насамперед, психологу-консультанту необхідно проаналізувати особливості професійної діяльності юристів, адвокатів, слідчих, суддів, специфіку їх міжособистісних взаємин, характерологічні особливості, динаміку пізнавальних процесів, розвиток емоційно-вольової сфери. Як зазначає

В.Кошинець, психологічна консультація в юрисдикційному процесі може бути процесуального і непроцесуального характеру. Непроцесуальна консультація надається суддям, прокурорам, цивільним позивачам, відповідачам і полягає в роз'ясненні положень психологічної науки і практики, окремих психічних явищ, процесів, станів. Означений вид консультації передусє призначенню психологічної експертизи і пов'язується з наданням допомоги у проясненні предмета експертного дослідження, а також проводиться з метою профілактичного впливу на особистість правопорушника, його виправлення і перевиховання. Процесуальна консультація має місце на всіх стадіях юрисдикційного процесу: досудового розслідування, розгляду справи, апеляційного чи касаційного рішення. У цьому разі психологічна консультація є офіційною і проводиться у письмовому вигляді на вимогу органів слідства, прокурора, адвоката чи судді. Вчений зауважує, що ефективність психологічної консультації забезпечується наданням психологу детальної інформації, зокрема матеріалів кримінальної справи, висновків прокурорських чи адвокатських рішень та судово-психіатричних експертиз [5].

На думку Н. Єжової, психологічну консультацію необхідно розпочинати зі створення доброзичливих взаємин між психологом та клієнтом, оскільки у нього має виникнути довіра до психолога. Вчена переконана, що свідоме довірливе ставлення спостерігається у випадках тривалої взаємодії (декілька зустрічей). Однак існує також підсвідома довіра, що характеризується дзеркальним відображенням психологом манери поведінки клієнта, його дій (жестів, міміки, дихання і т. д.) [4].

Консультативна бесіда зазвичай розпочинається з діагностування існуючих проблем клієнта, його індивідуально-психологічних особливостей (психічного стану, характерологічних рис), що звернувся за психологічною допомогою. Консультування можна починати з аналізу висловлювань клієнта на будь-яку тему, але при цьому слід звертати увагу на зміст, манеру розповіді, акцентування уваги на певних деталях, настрій, емоційні переживання. Якщо у нього не сформульоване проблемне питання, а спостерігається незадоволеність емоційним самопочуттям, необхідно прояснити характер його взаємин з оточуючими (сім'я, робота, друзі), що надасть можливість встановити сферу комунікативних труднощів. Важливо також допомогти клієнту розпочати розповідь про себе: „Слухаю Вас уважно. Будь ласка розповідайте”. Характер звернень за допомогою може бути різноманітний: від комунікативних труднощів до особистісних проблем (стреси, страхи, фобії, психосоматичні розлади, депресії, невротичні стани). У консультативній бесіді має бути чітко визначено проблему, а надалі відбувається пошук варіантів її вирішення, що має на меті гармонізувати внутрішній світ клієнта. Завершенням консультативного процесу є підведення підсумків („Я впевнений, що Ви зможете вирішити означену

проблему”) і встановлення частоти необхідних зустрічей (1 – 2 рази на тиждень).

Слідом за Н. Єжовою вважаємо, що у роботі з юристами, які прагнуть розібратися в собі у зв'язку з переживанням негативних емоцій стосовно конкретних життєвих ситуацій, необхідно використовувати техніку активного слухання для створення атмосфери довіри і відкритості: спочатку психолог може проговорити особливості сприйняття ним ситуації клієнта („Я бачу, що Ви дуже стурбовані”), надалі відрефлексувати власні відчуття („Я радий, що Ви намагалися докласти зусиль для розв'язання існуючої проблеми”), також вносити уточнюючі запитання з приводу висловлювань клієнта („Ви проговорили, що були стурбовані. Опишіть детальніше, що Ви мали на увазі”). Важливим є перефразування з метою перевірки розуміння змісту повідомлення („Якщо, я правильно розумію, Ви вважаєте, що...”); підведення підсумків („Спочатку Ви відчували напруження, яке потім змінилося на вибухи гніву. Це правда?). Заключний етап - інтерпретація, що передбачає аналіз консультантом вчинків клієнта, розкриття „справжніх” мотивів його поведінки (наприклад: „Виходить, що свої негативні емоції Ви відреагуєте на своїх близьких”).

Наведемо приклади індивідуального консультування юристів, які звертаються з проблемою труднощів у спілкуванні. Скарги на встановлення конструктивних взаємин на роботі, в сім'ї, з друзями є найбільш поширеними. На першому етапі консультант має підвести клієнта до прийняття відповідальності за власні негагазди на себе, акцентувати його увагу на тому, що зазвичай причинами труднощів конструктивної комунікації є особистісні проблеми клієнта (характер, темперамент, завищена самооцінка). Психолог може порекомендувати скористатися наступними прийомами: 1. Розширити діапазон спілкування не тільки на роботі (засуджені, потерпілі особи), а й за її межами (люди похилого віку, молодь) з метою зменшення рівня стресогенності та психоемоційного напруження; 2. Під час бесіди бути активним співрозмовником, навіть якщо ситуація є конфліктною (висловлювати негативні емоційні переживання, не стримуючи їх, що сприятиме більш довірливим взаєминам); 3. Демонструвати зовнішнім виглядом доброзичливість, щирість та підтримку, готовність надавати допомогу у складних життєвих ситуаціях.

Серед комунікативних проблем провідне місце належить характеру взаємин зі співробітниками юридичної галузі (суддями, прокурорами, нотаріусами), що зумовлюється скаргами на їх дії з боку юристів. Психологу слід запропонувати клієнту подумати над причинами поведінки колег, висловити його власні гіпотетичні припущення стосовно означених проявів. Завданням спеціаліста є допомогти сконцентруватися на позитивних якостях партнерів, однак усвідомити негативні риси, що спричиняють деструктивні способи їх реагування на поточні події.

У роботі з вище зазначеними проблемами використовується технологія психоаналітичного консультування (метод вільних асоціацій, тлумачення сновидінь, аналіз опорів). Програма психоаналітичної роботи складається з п'яти етапів: перший – пошук причин проблеми в несвідомій сфері психіки (аналіз описок, оговорок, асоціацій); другий – усвідомлення власних проблем через їх проговорювання та емоційне переживання; третій – переоцінка подій, зміна ставлення до життєвих труднощів; четвертий – надання позитивного забарвлення „новим” цілям і цінностям; п'ятий – переосмислення прихованих причин негативних поведінкових проявів. У роботі з зазначеними проблемами застосовуються також технології гештальт-терапевтичного консультування (техніка перебільшення, монодрама, драматизація, інтегруюче усвідомлення), що спрямовується на відкриття „Я” клієнта, виявлення його почуттів і переживань з метою активізації особистісного зростання.

Звернемося до прикладів індивідуального консультування юристів з депресивними проявами в поведінці у зв'язку з підвищеною стресогенністю, пов'язаною з виконанням професійних обов'язків. Як правило, причинами депресії можуть бути тяжкі захворювання, розлучення, матеріальні проблеми, труднощі кар'єрного зростання. Особливу небезпеку становлять депресії ендогенного (внутрішнього) характеру. Симптоми депресії: фізичні (безсоння, втрата апетиту, втомлюваність, соматичні хвороби); емоційні (пригнічений настрій, втрата інтересу до життя, недовіра до людей, ворожість) [4]. З метою зниження емоційного дискомфорту психолог повинен допомогти клієнту насамперед, знайти причину депресії. Надалі зорієнтувати його на пошук варіантів виходу із безвихідної, на перший погляд, ситуації. Потім варто порекомендувати клієнту спрямувати зусилля в діяльність, що допоможе йому сконцентрувати увагу на процесі і відволіктися від травмуючих переживань. Доцільними є заняття спортом, що забезпечують відреагування негативних емоцій та піднімають настрій.

У консультативній роботі з вище зазначеними проблемами використовується технологія консультування методом логотерапії (дереклексія, парадоксальна інтенція, Сократівський діалог). Мета – надати можливість клієнту віднайти сенс життя, знайти шляхи самоактуалізації та самореалізації. Технологія консультування методом трансактного аналізу надає можливість шляхом вивчення трьох складових особистості (Батько, Дитина, Дорослий) проаналізувати психологічні позиції і установки особистості клієнта, що звернувся за допомогою. Трансактний аналіз включає в себе аналіз структури особистості, трансакцій (одиниць спілкування), психологічних ігор, індивідуальних життєвих сценаріїв.

Отже, результати наданої консультативної допомоги покликані забезпечити пошук юристом „нових” альтернативних варіантів виходу зі складних життєвих ситуацій, що пов'язані зі змінами в його реальному житті,

а саме вирішенням міжособистісних конфліктів, сімейних чи професійних проблем, активізацією творчого потенціалу та можливостями подальшого саморозвитку.

Література

1. Аврамцев В. В. Профессиональное общение в деятельности юриста: Учебн. пособие. – Новый Новгород.: Изд-во „Общество Интелсервис”, 2000.
2. Васильев В. Л. Юридическая психология. – Москва: 2000.
3. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Основи юридичної діяльності: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. – Київ: Знання, 2006.
4. Ежова Н. Н. Рабочая книга практического психолога. – Изд. 6-е. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008.
5. Кошинец В. Етичні засади участі психолога в юрисдикційному процесі // Юридична психологія та педагогіка. – 2009, №1.
6. Панок В.П., Чаплак Я.В., Романовська Д.Д. Психоконсультативні стратегії діяльності практичного психолога системи освіти: навч.-метод. посібник / В. Г. Панок, Чаплак Я. В., Романовська Д. Д. ; за ред. В. Г. Панка. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2010.
7. Сорокотягин И.Н. Психология юриспруденции. – Санкт-Петербург: Изд-во „юридический центр Пресс”, 2006.

I. Lysenko. Features of consulting activity of psychologists in law.

In the article the study of specific of consulting activity of psychologist is carried out in a legal sphere. Certainly maintenance of psychological help the specialists of legal industry.

***Key words:** consulting activity, legal sphere, psychological help.*

УДК 159.9 – 051:316.47

О. А. Ляшенко

СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНУ «СТАВЛЕННЯ» ТА ЙОГО ЗНАЧУЩІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА-КОНСУЛЬТАНТА

У статті розглянуто психологічні підходи до визначення поняття «ставлення особистості». Аргументується необхідність вивчення проблеми ставлення особистості психолога-консультанта до майбутньої професійної діяльності.

***Ключові слова:** ставлення особистості, психолог-консультант, професійна діяльність, суб'єкт-суб'єктні ставлення, суб'єкт-об'єктні ставлення.*

Постановка проблеми. Сучасний світ надзвичайно прискорений та мінливий. Динамічно змінюються психологічні потреби людей та шляхи їх вирішення. Тому перед кожним психологом-консультантом у ході оволодіння майбутньою професійною діяльністю стоїть мета навчитися